

מצוות זכור

מצוות מחיית עמלק

מצוות מחיית עמלק תליא בבני אומת עמלק, או בזרע עמלק: הרמב"ם בהלכות מלכים פ"ה ה"ד פסק לגבי מצוות מחיית שבעת העממין האידנא: 'מצוות עשה להחרים שבעה עממין שנאמר החרם תחרימם... וכבר אבד זכרם'. וברדב"ז שם באר שהוא משום שסנחריב בלבל האומות, כדנקט הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה פ"ב הכ"ה והתיר האידנא את גירי ד' האומות. אך בדין מחיית עמלק לא הגביל הרמב"ם בהלכות מלכים שם ה"ה את זמן קיום מצווה זו, ומשמע שנוהג אף האידנא, ולא סבר שאחר בלכול האומות אבד זכרן של עמלק.

היד המלך באיסורי ביאה שם הקשה בדברי הרמב"ם, שאחר שכתב שסנחריב בלבל האומות, ולכן מותרים ד' האומות, הוסיף שדין זה מבוסס על חזקה שגוי זה פרש מהרוב, וכי הגר שלפנינו פרש מרוב העולם, שכשרים לבוא בקהל. ותקשה, מדוע לא די בכך שסנחריב בלבל האומות, 'ואבד זכרם', וכל הבא לפנינו בתורת ספק הוא, ומדוע נצרכים לטעמא, שאזלינן בתר הרוב, וראה שם שיישב. על כורחך, שבלכול סנחריב ביטל מהם שם אומתם, אך עדיין הינם בני אותם האסורים לבוא בקהל ומיוחסים אליהם, ורק מדין שרוב העולם כשרים, מותרים. כלומר, שאין בכח בלכול האומות ע"י סנחריב להפסיק את יחוסם לאבותם, אלא רק להסיר את דיני אומתם. הרי לן שבעוד שהאיסור לבוא בקהל נאמר לדורות לזרעם, ולא בטל משום בלכול סנחריב בלא שנזדקקו לדין רוב, חובת מחיית שבעת העממין נאמרה על אלו ששם האומה עליהם. אמור מעתה, כי מצוות מחיית עמלק לא נאמרה על הקרויים בשם אומה זו של עמלק, אלא גדר הצווי הוא: 'תמחה את זכר עמלק', תלה הכתוב את המצווה ואת גדר חיוב מחייתן ביחוסן אחר אבותם, ושפיר מחוייבין בה אף האידנא, אף שאבד שם אומתם. וכן מדוייק בספר המצוות מצוה קפח שניסח הרמב"ם את גדר המצווה: 'להכרית זרע של עמלק'.

בגליוני הש"ס להגר"י אנג'יל בגיטין נז: באר שמשכחת לה לבני בניו של עמלק, באשה מזרע עמלק שנישאת לגוי שאינו מזרע עמלק, וילדה לו בן, דהבן ההוא איננו מתייחס לזרע עמלק, דבעכו"ם הלך אחר הזכר כמבואר ביבמות ב"דף מח:.. וא"כ שפיר מקבלין

את הבן ההוא וכל יוצאי חלציו, והא דאמר בגמ' בסנהדרין בדף צו: 'מבני בניו של המן למדו תורה' לאו דוקא, רק הכוונה יוצאי חלציו. ובכך אתי שפיר דיוקם של דברי המכילתא בסוף פרשת בשלה: 'ר' אלעזר המודעי אומר, נשבע הקב"ה בכסא הכבוד שלו, אם אניח נין ונכד של עמלק תחת מפרס כל השמים, שלא יאמרו גמל זה של עמלק אם אניח נין ונכד לעמלק'. הרי נשבע דווקא על נין ונכד שאע"פ שאינם נקראים עמלק, אלא צאצאי זרע עמלק, ואפ"ה לא יניחם.

האבני נזר או"ח ח"ב סי' תקח באר שרק בז' אומות צריך ריבוי בפסוק להורות שמועילה השלמה וקריאה לשלום, מפני שהם חוטאים בעצמם ועושים כל התועבות ונתחייבו מיתה, לכן ישנה הו"א שלא תועיל תשובתם כמו כל חיבי מיתות בי"ד שאין נפטרים מחיובם על ידי תשובה: 'אבל זרע עמלק שנענשין בעון אבותם, לכן הוא דוקא באוחזין מעשה אבותיהם בידיהם. אבל אם עשו תשובה וקיבלו שבע מצות, הא אין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם ושוב אין נענשין בעון אבותם'. לדברי האבני נזר גדר עמלק נמדד לפי מעשיהם ואחזיתן במעשה אבותיהם. וכן נראה להדיא בדברי הכס"מ בהלכות מלכים פ"ו ה"א שבאר שמועילה קבלת מצות בעמלק, מפני שאם קבלו עליהם שבע מצוות, הרי יצאו מכלל שבעה עממין ומכלל עמלק, והרי הם כבני נח הכשרים.

ואפשר, שיש בחקירה זו כדי לבאר מחלוקת קמאי, אם מחוייבים במצווה זו רק עם בא המשיח, או מיד שישבו ישראל על אדמתם. כתב הסמ"ג לאוין סי' רכו: 'נצטוו ישראל למחות את זכר עמלק... מצווה זו אינה נוהגת אלא לימות מלך המשיח (בהגה' מיימוני לא גרס מלך, והכוונה לימות המשיח) לאחר כיבוש הארץ, שנאמר והיה בהניח ד' אלהיך לך מכל אויבך... תמחה את זכר עמלק', וכ"כ הגהות מיימוניות הלכות מלכים פ"ה ה"ה משמיה. אולם הרדב"ז הלכות מלכים שם תמה על כך: 'וראיני מי שכתב שאין מצווה זו נוהגת עד ימות המשיח, ופרשת שמואל ושאלו היא תיובתיה, ובסיפרי אמרו זכור שתהא שונה בפיה'. שכן שאול נענש שלא הרג את עמלק, עוד בטרם הניח ד' לנו מכל אויבנו מסביב. וסייעתא לשיטתו יש להביא מדברי הגמ' בסנהדרין בדף כ: 'תניא, רבי יוסי אומר שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה... ועדיין איני יודע אם לבנות להם בית הבחירה תחלה, או להכרית זרעו של עמלק תחלה, כשהוא אומר והניח לכם מכל אויביכם, הוי אומר להכרית זרעו של עמלק תחלה'. הרי שיש להכרית את זרע עמלק רק אחר העמדת מלך בישראל, וכ"כ היראים מצווה תלה. וי"ל שנחלקו אם יש להכרית 'אומה' זו של עמלק, ואז מלחמת אומות איכא הכא, ולשם כך מוטל עלינו להתארגן

תחילה, ולהעמיד מלוכה בטרם נקיים מצוות האומה. ברם אי נימא שגדר המצווה הינו להכרית 'זרע עמלק', יש לנהוג כן בכל שיקרה בפנינו, גם קודם הקמת מלוכה בישראל.

המצווה בזרע עמלק דווקא, או על כל עושי מעשה עמלק: יש לעיין ביסוד חיוב מצווה זו אם נאמרה ביחס לזרע עמלק דווקא, כפי שבארנו לעיל, או שמא יש בציווי זה כדי להורות על כל אלו שייעדו עצמם להכרית שם ישראל.

יש לדייק בלשון הרמב"ם בהקדמת הלכות מלכים, הסמ"ג מצוה קסה והחינוך מצוה תרד שבארו את גדר מצווה: 'למחות זרעו של עמלק', ובהמשך דבריו בחינוך שם: 'אולי ימצא אחד מזרעם', שהחיוב קאי על זרע עמלק בלבד. וכן בספר המצוות מצוה קפח ניסח הרמב"ם את המצווה: 'להכרית זרע של עמלק'.

בשם הגר"ח סולובצ'יק זצ"ל הובא שמצות מחיית עמלק היא לאו דווקא בעם עמלק, אלא בכל אומה של גויים שעושים מעשה עמלק. ובחינוך מצוה תרג מבואר כן להדיא: 'משרשי המצוה, לתת אל לבנו שכל המיצר לישראל שנאוי לפני השם ברוך הוא, וכי לפי רעתו וערמת רוב נזקו תהיה מפלתו ורעתו כמו שאתה מוצא בעמלק'. ובשו"ת יין הטוב עמ' רמו - רנח הביא שדנו בדבריו עפ"י חקירתנו לעיל, האם סבר שיש כאן מחייב נוסף על כל אומה העושה מעשה עמלק, והחיוב על מחיית עמלק הינו שורש וענף לחיוב מחיית כל אומה ששמה לה מטרה זו של עמלק. או שכוונתו שכל אומה שייעדה עצמה לכלותינו, ברירא לן שמזרע עמלק הם, ומצווים למחותם. ומדוייק הוא ברמב"ם, שלא כתב גבי חיוב מחיית עמלק כפי שכתב גבי מחיית שבעת עממין 'כבר אבד זכרם', הרי שחיוב איכא אף האידנא, ויש זכר להם, ומצויים במחייתם אף האידנא.

ומסתברא שמילתא תליא בטעמא של חיוב מחייתם. שכן כתב החינוך במצוה תרג: 'שנצטוינו לזכור מה שעשה עמלק לישראל, שהתחיל להתגרות במצאתם ממצרים בטרם נשא גוי וממלכה ידו עליהם... שהכל היו יראים מהם בשמעם היד הגדולה אשר עשה להם ה' במצרים, והעמלקים ברוע לבבם ובמזגם הרע לא שתו לבם לכל זה ויתגרו במ, והעבירו מתוך כך יראתם הגדולה מלב שאר האומות... יורה רותחת שאין כל בריה יכולה לירד לתוכה, ובא אחד וקפץ וירד לתוכה'. הרי שישנו ציווי מיוחד לאומה שהזיקה לישראל בראשית הווצרותם, דבר שיש בו כדי ללמד על רוע מזגם, ותכונתם הרעה שידעו לזהות את הנגדותם לשם ישראל כבר בראשיתם. ומחמת השנאה העצמית לשם ישראל, מצויים אנו במחייתם. אולם אי נימא שעיקר הקפידא

על מחייתם הינה בשל: 'שעשה רעה גדולה לישראל', כלשון החינוך שם, אז יש להכליל את כל הפועלים במגמה זו.

האלישיך בפרשת בשלח הקשה שאם רעים מעשה עמלק בעני השם, מדוע לא מכלה אותם ומחריבם כמו רגע, ומדוע הותיר מחייתם ביד בניו. יש בקושיא זו למקד את הציווי במצווה זו, ולהורות כי נועד חיוב זה להשלים את ישראל, ולחדד בקרבנו את מלחמתינו נגד הצרים לשם ישראל ולשם ד'. ולהבנה זו, אין להקיש מחיוב מיוחד זה של מחיית עמלק ליתר המיצרים לנו ומבקשים להחריבנו.

גדר המצווה – חיוב מיתה, או מלחמה: מצאנו כמה דינים מיוחדים בגדר מצוות מחיית עמלק, שיש בהם ללמד על גדר המצווה. ראשית, צ"ב בטעמא דפטרו את הנשים מלקיימה, כדכתב החינוך במצוה תרד: 'על כל יחיד מישראל הזכרים מוטל החיוב להרגם ולאבדם מן העולם, אם יש כח בידם', וכן לעיל במצוה תרג כתב שנוהגת מצוות המלחמה בעמלק: 'בזכרים, כי להם לעשות המלחמה ונקמת האויב, לא לנשים'. ותמה עליו המנחת חינוך במצוה תכה שבמצוות מחיית שבעת עממין לא נאמר פטור של נשים מהמלחמה: 'ונוהגת מצוה זו בזכרים ובנקבות', ככל מלחמת מצווה, ומאי שנא מלחמת עמלק.

עוד הקשה במנחת חינוך במצוה תכה, שבדין מצות מחיית שבעת עממין נקט החינוך: 'ועובר על זה, ובא לידו אחד מהם ויכול להורגו מבלי שיסתכן בדבר ולא הרגו, ביטל עשה זה, מלבד שעבר על לאו' וכ"כ במצוה תקכח. בעוד בדין מחיית עמלק לא כתב גדר פטור זה, שבמצב סכנה אישית פטור מלהורגו. ועוד הקשה המנחת חינוך שם, שכלול בכלל ציווי התורה על המלחמה החיוב להסתכן ולהרג, כדרך המלחמות, ודחוויה היא הסכנה במקום מצוות המלחמה, ומדוע פטר החינוך את הנצרך להסתכן מלקיים מצוות מחיית שבעת העממין.

הגרי"ז סולובצ'יק זצ"ל החדשות מפי השמועה סי' קס באר כי היתר להסתכן הוא דווקא במלחמה, אך שלא בעת לחימה אסור להסתכן, וכגדרי כל המצוות ישנו פטור מלקיימם במקום פיקוח נפש. אמור מעתה, שהחינוך במצוה תכה הביא בדין מלחמתנו עם שבעת עממין מציאות שלא בעת לחימה, כשמזדמן לידו אחד מהם, מחוייב להורגו מבלי להסתכן, אך בעת שהיתה המלחמה עימם בזמן שיהושע כבש את הארץ, היו חייבים להסתכן על מנת להורגם, כדרך מלחמה. אולם בדין מחיית עמלק, נאמר חיוב מתמיד על כל יחיד להלחם עימם, 'מלחמה לד' בעמלק מדור דור', וכל עוד נותר מזרע עמלק לא תמה המלחמה. ועל כן אף שמזדמן אחד מהם, מחוייבים להורגו

מדיני המלחמה, ולכן אף חייב להסתכן על מנת להורגו. ויש בכך כדי לבאר את פטור הנשים ממחיית עמלק, שכן פטור נשים הוא רק מדין המלחמה, אולם אינן פטורות ממצווה שיש בה הרג, שלא במסגרת המלחמה, ועל כן מחוייבות להרוג שבעת עממין כשמזדמן לידה, מדין מצוות לא תחיה כל נשמה. אולם בעמלק נאמר חיוב מחייתם אף על היחיד כדרך מלחמה, מלחמה לד' בעמלק מדור דור, רק לאחר שהניח לך ד' מכל אויביך, ולא כהרג יחידי, ומן המלחמה נשים פטורות.

ובכך אתי שפיר שבריש סנהדרין איתא במשנה שיש ליטול רשות מהסנהדרין למלחמת הרשות ולא למלחמת מצווה, ובאר רש"י שם בדף ב. בד"ה 'במלחמת הרשות': 'כל מלחמה קרי רשות לבד ממלחמת יהושע, שהיתה לכבוש את ארץ ישראל'. והקשה הערוך לנר שם מדוע רש"י לא הביא את חיוב המלחמה בעמלק, שהינה גם מלחמת מצווה. אולם למתבאר, המלחמה בעמלק הינה מתמדת ולא הסתיימה, ואין צורך לזוּם לצאת למלחמה זו, שכן לעולם אנו בעיצומה, וכל יחיד מחוייב בה מדיני המלחמה, ועל כן אין צורך ליטול רשות למענה.

בניגוד לכך, הרמב"ם בהלכות מלכים פ"ה ה"ה והסמ"ג לאוין רכה לא כתבו במצוות מחיית עמלק שישנו חיוב על כל יחיד שבא לידו להורגו, וביטולה כרוך באיסור לא תעשה שלא תחיה כל נשמה, כפי שנקטו במלחמת שבעת עממין שם ה"ד. והוכיח מכך הגרי"ז סולובצ'יק על התורה בסי' קח שמצוות מחיית עמלק כלל אינה מוטלת על כל יחיד, אלא אדרבה, כתב הרמב"ם בריש הלכות מלכים: 'ש'לש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ, למנות להם מלך... ולהכרית זרעו של עמלק... ולבנות בית הבחירה', כדאיתא בסנהדרין בדף כ., וסבר הגרי"ז שניתן להלחם עימם רק עפ"י ציווי בנבואה. הרי שמחיית זרע עמלק הינה מצווה ציבורית על הציבור כולו, ואינה מוטלת על כל יחיד, וכ"כ המשך חכמה בדברים כה, יט: 'מוכח דעל יחיד אין המצוה, דהרי מפורש בשמואל ויעל דוד ואנשיו.. ולקח צאן ובקר... הרי דביחיד אין מצוה לאבד הצאן ובקר'. וכ"כ הקרן אורה בברכות בדף ג. שמצוות המחייבה הינה כללית ומוטלת על הציבור, ולכן חייבו בזכירה זו קריאה בציבור בדווקא. ברם החינוך אף שגם נקט האי מימרא דגמ' בסנהדרין, סבר שישנו חיוב על כל יחיד להרגם ולאבדם מן העולם, אפשר שהבין כי מוטל על כל יחיד חובת הציבור הכללית להמשיך את מלחמתם, תדיר בלא ציווי, אך אינו חיוב אישי גרידא. ולכשתדייק, החינוך במצוות הריגת שבעת עממין כתב שהנמנע מלקיימה עובר על עשה ועל לא תעשה, בעוד שהרמב"ם והסמ"ג כתבו שעובר על לא תעשה בלבד. דבר המורה, שלרמב"ם החיוב של היחיד להרוג, הוא לא בשל העשה של 'החרם תחרימם', אלא משום הלאו ד'לא תחיה', שכן החרמת שבעת

עממין הינה חיוב ומצווה על הציבור ואינה מוטלת על היחיד, לעומת מצוות לא תחיה שגם היחיד חייב בה. אולם לחינוך יש ליחיד להמשיך את חיוב הכלל, וכל שחייב בהריגתן יש לו גם עשה להחרימם. ובמחיית עמלק, נאמר רק עשה של 'תמחה', ולרמב"ם הוי מצווה על הציבור בלבד, ולחינוך יש ליחיד להמשיך את חיוב הציבור. אולם האבני נזר בסי' תקט סבר שחיוב מחיית עמלק אינו כמלחמה, אלא חיוב מיתה. ועל כן סבר שלא נוהג בהריגתם היתר להרוג בשבת כדיני מלחמה, כמבואר בגמ' בשבת ב"ד י"ט. 'עד רדתה, אפילו בשבת', וככל חייבי מיתה לא הותרו להמית בשבת. ובכך באר שהינה מצות עשה שהזמן גרמא, ונשים פטורות ממנה.

קבלת גרים מזרע עמלק: איתא במכילתא הובא בילקוט שמואל ב פ"א: 'ויאמר דוד אל הנער המגיד לו אי מזה אתה ויאמר בן איש גר עמלקי אנכי. נזכר דוד באותה שעה מה שנאמר למשה רבינו, אם יבא אחד מכל האומות שבעולם להתגייר שיקבלוהו, ומביתו של עמלק שלא יקבלוהו. מיד ויאמר אליו דוד, דמך על ראשך כי פיך ענה בך, לכך נאמר מדור דור', וכן הוא בילקוט שמעוני בשלח רסז, ובפסיקתא דר' כהנא פ"ב. הרי שלא מועיל שקיבלו גר מזרע עמלק, אף בדיעבד.

והנה הרמב"ם בהלכות מלכים פ"ו ה"א פסק: 'אין עושין מלחמה עם אדם בעולם עד שקוראין לו שלום אחד מלחמת הרשות ואחד מלחמת מצוה... אם השלימו, וקבלו שבע מצות שנצטוו בני נח עליהן אין הורגין מהן נשמה והרי הן למס'. הרי שאף במלחמת מצווה כולל מלחמת עמלק, מקבלים גרים שקיבלו על עצמם שבע מצוות, ואינם כלולים בחיוב להורגם. האבני נזר או"ח ח"ב סי' תקח באר שרק בז' אומות צריך ריבוי בפסוק להורות שמועילה השלמה וקריאה לשלום, מפני שהם חוטאים בעצמם ועושים כל התועבות ונתחייבו מיתה, לכן ישנה הו"א שלא תועיל תשובתם כמו כל חייבי מיתות ב"ד, שאין נפטרים מחיובם על ידי תשובה: 'אבל זרע עמלק שנענשין בעון אבותם, לכן הוא דוקא באוחזין מעשה אבותיהם בידיהם. אבל אם עשו תשובה וקיבלו שבע מצות, הא אין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם ושוב אין נענשין בעון אבותם'. לדברי האבני נזר גדר עמלק נמדד לפי מעשיהם ואחזיתן במעשה אבותיהם. וכן באר להדיא הכס"מ שם שמועילה קבלת מצות בעמלק, מפני שאם קבלו עליהם שבע מצות, הרי יצאו מכלל שבעה עממין ומכלל עמלק והרי הם כבני נח הכשרים. אולם רש"י דברים פ"כ פ"י הרמב"ן שם העמידו את הפסוק במלחמת רשות בדווקא, וכי במלחמת מצווה אין פותחים בשלום ואין מקבלין מהם גרים, שכן מחוייבים למחותם ולא להחיות מהם כל נשמה.

וקשה על הרמב"ם מהמדרש הלעיל שדוד שלא קיבל את גיורו של אביו הנער, ומאידך קשה על רש"י והרמב"ן מהגמ' בסנהדרין בדף צו: האומרת: 'מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק'. הרי שקיבלו גרים מזרע עמלק, ואכן החיד"א בעין זוכר מע' ג' אות א ס"ל שזהו מקור לדברי הרמב"ם.

ובאר העמק ברכה בעניין מחיית עמלק עמ' קכו שמהני אמנם קבלת הגרים בדיעבד אם קיבלום, ואלו שלמדו תורה בבני ברק הם מזרע אלו שגויירו בלא יודעין שמזרע עמלק הם. ודוד המלך הרג את הנער, משום שלא האמין לדבריו שאביו התגייר, שכיון שלא מקבלים גרים, מסתמא שום ב"ד לא קיבלו, ועל כן הרגו. אך הקשה מדברי רש"י בישיעהו פמ"ד פ"ד שבאר את הפסוק 'וצמחו בבין חציר': 'בתוך עמלק על ידי גרים שיתוספו עליהם, בין חציר הוא עמלק'. הרי שיקבלו גרים מזרע עמלק לכתחילה. אך ראה שהגר"ר מרגליות בהגהותיו מקור חסד על ספר חסידים סי' תתריט סק"ב הביא שבספרי דפוס דיוקנא גרסו: 'וצמחו בבין חציר בתוך עשו, על ידי גרים שיתוספו עליהם, בין חציר הוא עשו', ולא גרסו 'עמלק', ומחה את שמם.

בגליוני הש"ס להגר"י אנגיל בגיטין בדף נו: באר שמשכחת לה לבני בניו של עמלק, באשה מזרע עמלק שנישאת לגוי שאינו מזרע עמלק, וילדה לו בן, דהבן ההוא איננו מתייחס לזרע עמלק, דבעכו"ם הלך אחר הזכר כמבואר ביבמות בדף מח:.. ושפיר מקבלין את הבן ההוא וכל יוצאי חלציו, והא דאמר מבני בניו, לאו דוקא רק הכוונה יוצאי חלציו. ובכך אתי שפיר דיוקם של דברי המכילתא בסוף פרשת בשלח: 'ר' אלעזר המודעי אומר, נשבע הקב"ה בכסא הכבוד שלו, אם אניח נין ונכד של עמלק תחת מפרס כל השמים, שלא יאמרו גמל זה של עמלק אם אניח נין ונכד לעמלק'. הרי נשבע דווקא על נין ונכד שאינם בגדר עמלק, אלא צאצאי זרע עמלק, ואפ"ה לא יניחם.

האבנ"ז שם יישב את דברי הרמב"ם, עפ"י התנא דבי אליהו פרק כד שצוה אליפז לעמלק בנו שידע שעולם הבא אינו מתוקן אלא לישראל: 'לך וסייע אותם בחפירות בארות... כיון ששמע רישומו של דבר, נעשה שונא ורודף לישראל'. הנה זהו שורש חטא עמלק שאינו רוצה בשום אופן להיות נכנע לישראל, ועל כן אף שמתגייר אין זה עוד הוכחה שרוצה בהכנעה, שכיון שנעשה ישראל בעצמו אינו צריך להיות נכנע וטפל, ואין לנו הוכחה שאינו בכלל אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם. אך בשעת כיבוש, שאז צריך לקבל עליו מסים ושיעבוד שיהיו נבזים ושפלים ולמטה, ולא ירימו ראש בישראל, בכך שמתרצה להיות נכנע ואינו אוחז מעשה אבותיו בידו, אינו מחויב מיתה. ולדבריו, ניתן לקבל גרים מעמלק דוקא בשעת כיבוש, וכשמקבל עליו רק להיות כגר

תושב בשמירת שבע מצות בני נח, ולא יוכלו לקבלם כגירי צדק. וראה בציץ אליעזר ח"ג סי' עא ובהלכות מדינה ח"ג שער י פ"א מדברי הגאב"ד מטשעבין שנו"נ בדבריו. החזו"א י"ד בהלכות גרים סי' קנז באר אליבא דהרמב"ם שמהני קבלת עממין ועמלק בעת שקוראים להם לשלום, אך לאחר שנכנסו למלחמה אין מקבלין אותן. ואביו של הגר העמלקי התגייר במהלך המלחמה, ודוד אמר שקיבלוהו שלא כדין כיון שהיה במלחמה, ועל כן הרגו. וכן סבר הנצי"ב בברכת הנצי"ב בביאור האחרון על בשלח. אולם הבעל הטורים עה"ת פרשת תצוה פכ"ח פ"ז כתב: 'בני עלי היו מבזין הכהונה... אבל נעמן היה מכבדה, שביקש אדמה לעשות מזבח נתקרב תחת כנפי השכינה, ומבני בניו למדו תורה ברבים'. הרי שגרס: 'מבני בניו של נעמן למדו תורה', ולא מבני עמלק. והחזו"א שם העיר עליו דלא אתפרש מקורו, ואי אפשר שהיתה גירסא 'נעמן' תחת 'המן', שהרי הדבר מוזכר בש"ס ב' פעמים. ועוד דבגמ' גרסינן 'בבני ברק', ובבעל הטורים העתיק 'ברבים'. אך הגר"ר מרגליות בהגהותיו מקור חסד על ספר חסידים סי' תתריט סק"ב הטעים את גירסת בעל הטורים, ומחו את שם עמלק. בחידושי הגרי"ז על התורה בסי' קט הביא מקור לשיטת הרמב"ם מהנאמר בשמואל א טו, יח: 'וישלחך ה' בדרך ויאמר לך והחרמתה את החטאים את עמלק וגו'.. מלשון הקרא דקאמר 'את החטאים' את עמלק, משמע שעיקר הקפידא מצד מעשיהם, הרי שאין חיוב למחותם אם ישובו מדרכם.

קריאת פרשת זכור

אופן זמן קיום מצוות זכירת מעשה עמלק: איתא במגילה בדף יח.: 'זכור, יכול בלב. כשהוא אומר לא תשכח, הרי שכחת הלב אמור. הא מה אני מקיים זכור, בפה'. ומהכא למד השאגת אריה בסי' יג, שלא מהני לזכור בהרהור בלבד לגבי יתר חיובי הזכירה. ואמנם התבאר לן שחיוב זכירת עמלק, דאורייתא הוא, כדפסק השו"ע בסי' תרפה סעי' ז להדיא: 'י"א שפרשת זכור ופרשת פרה אדומה חייבים לקראם מדאורייתא'. ובבאר הגולה ציין לתוס' בברכות בדף יג. בד"ה 'בלשון הקדש' שהקשו שעזרא תיקן קריאת התורה, ועל מה נאמר בגמ' שם שמחוייב מדאורייתא לקרוא בלשון הקודש. ותירצו: 'י"ל דמיירי בפרשיות המחוייבין לקרות דאורייתא, כמו פרשת זכור. אי נמי מקרא בכורים ודווי מעשר ופרשת חליצה שמצוה בתורה לקרותן'.

הרי שנחלקו תירוצי התוס' אם קריאת פרשת זכור הינה מדאורייתא. והריטב"א מגילה יז. נקט שחיוב קריאת פרשת זכור מדאורייתא הוא. אך לא התבאר אימתי זמן מצוותה. החינוך במצוה תרג כתב: 'טעם זכירת מה שעשה עמלק אינו רק שלא תשכח שנאתו מלבנו, ודי לנו בזה לזכור הענין פעם אחת בשנה או שתי שנים ושלש'. ובאופן קיום המצווה, כתב החינוך שם: 'בכל מקומות ישראל קוראים ספר התורה בשנה אחת או בשתיים או שלש לכל הפחות והנה הם יוצאים בכך מצווה זו. ואולי נאמר כי מנהגן של ישראל בפרשת זכור לקרותה בשבת מיוחד בכל שנה, תורה היא ומפני מצווה זו היא שקבעו כן, והוא השבת שלפני פורים לעולם'.

הרמב"ם הלכות מלכים פ"ה ה"ה כתב: 'ומצות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו, כדי לעורר איבתו, וכ"כ הסמ"ג מ"ע קטז. הצריכו להזכיר מעשיהם, תמיד, ולא כתבו שדווקא בקריאת פרשת זכור. אולם בהלכות תפילה פי"ג ה"כ הזכיר הרמב"ם, כי בשבת לפני פורים קוראים פרשת זכור. נראה דס"ל שלא יוצא יד"ח זכירת מעשה עמלק בקריאה פעם בשנה, וקריאת פרשת זכור קודם הפורים, הינה מדיני קריאה מעין המאורע, ולא מדיני זכירת עמלק'.

ואפשר שבהכי הסתפק החינוך, אם פרשת זכור נקראת מדין מצוות זכירת עמלק, או שמא מדיני קריאת מאורע היום נקראת, כקריאת דבר בעיתו. ולפי"ז י"ל, שאף השו"ע הסתפק בדבר, ולכך כתב דין קריאת פרשת זכור בעשרה, בשם י"א. נפק"מ יש לכך, אם מחוייב השומע לצאת יד"ח כשומע וכעונה וחשיב כמזכיר בפה, או שמא די בהאזנתו לקריאה ככל קריה"ת, ולא צריך לדיני שליחות בשמיעתו.

בגדר חיוב הזכירה פעם בשנה בארו המהר"ם שיק במצוה תרה, ב, פעולת שכיר על מעשה רב אות קלג והאגרות משה ח"ה סי' ד סי' ס שנאמר שאין המת משתכח מהלב אלא אחר י"ב חודש, וכן מציאה נשכחת בי"ב חודש, הרי שבפרק זמן זה ישנה שכחה, ומחוייבים להזכיר בו את מעשה עמלק, כמצווה 'לא תשכח'. והביא המהר"ם שיק כי שאלו את החת"ס שבשנה מעוברת ישנם יותר מי"ב חודש, ועובר פרק זמן של שכחה. והשיב החת"ס כי הוא מכוון בעת שקוראים פרשת כי תצא לשם מצוות זכירת עמלק, על תנאי (והעיר שם, מדוע בעי תנאי). וקצת תימה שלא הזכירו כן הפוסקים. ובשו"ת חת"ס אה"ע"ז סי' קיט כתב כי שיעור זמן שכחה בשנה מעוברת הינו שנה שלימה, י"ג חודש. ובשו"ת תורת חסד בסי' לז אות ג הביא מהסמ"ק ותרוה"ד שיש לקרוא פעם בשנה, והקשה שאין לדמות שכחת המת למצוות זכירה, אלא מסרן הכתוב לחכמים להזכיר מעשה עמלק ושלא יבוא לכלל שכחה.

בראש יוסף במגילה בדרף יח. הקשה שמשמע בגמ' שיש להזכיר בפה ובספר כל יום מעשה עמלק, ותמה שלא נהגינן כן. וצ"ל למג"א בס"י ס סק"ב שכתב שמזכירין את עמלק בכל יום בברכת אהבה רבה: 'לשמך הגדול, מעשה עמלק שאין השם שלם' עד שימחה זרעו של עמלק, אך אינו זכירה מספר. ובמנחת אלעזר ח"ב סי' א סבר דאה"נ וצריך כל אחד מהציבור לומר ולקרוא בפיו את הפרשה, דומיא דמצות זכור את יום השבת, שמזכיר כל אחד בתפילתו (וביחוד ח"ג סי' נג חשש שהנוהג כן לא ידקדק לשמוע מהבעל קורא היטיב). החיד"א בכף אחת סי' כה, וביוסף אומץ סי' כג באר כי בחיוב לא תשכח מיירי משכחת הלב, וזכור הינו בפה, ויש להזכיר בכל יום בפירוש. וכן הוא פשט לשון הרמב"ם דלעיל 'לזכור תמיד מעשיו הרעים', ופעם בשנה לא הוי תמיד. ובכף החיים סי' ס סק"ד כתב דראוי לומר כל יום בפיו את הזכירות כולל מעשה עמלק. אולם בערוך השלחן בס"י ס סק"ד נקט כי מצוות זכירת עמלק הינה רק פעם בשנה, ולהזכיר בכל יום הוי הידור. ובתורת חסד שם אות ה כתב כי ישנם שיטות ראשונים שסברי שאין צריך לקרוא מספר בדווקא, וכ"כ בפנ"י מגילה יח.. וכן משמע מהמשנ"ב בס"י תרפה ס"ק יז שכתב על דברי הרמ"א שאם אינו יכול לבוא למקום מניין, יזהר לקרוא במנגינתם ובטעמים: 'יהדר לקרות זה מתוך הספר', הרי שאינו מעיקרא דדינא.

הקרבן אורה בברכות בדרף ג. למד מתוך השוואתו את המצווה למצוות מחיית עמלק, על גדר ואופן קיום המצווה: 'יש להבין דמאי שנא זכירה זו דמצוה בציבור משאר הזכירות, וצריך לומר דכיון דכוונת הזכירה היא לנקום נקמת ה' מאת החטאים האלה, וזה דבר המוטל על הציבור הוא'.

בחידושי הגרי"ז החדשות מפי השמועה סי' ריד סבר שניתן לצאת יד"ח מצווה זו בלימוד הלכותיה בלבד, ולא דווקא בקריאת פרשייתה מהספר, ולמד זאת מביאור הספרא: 'בספרא בחוקתי פרשתא א ה"ג: וכן הוא אומר זכור את אשר עשה לך עמלק, יכול בלבך כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמור, הא מה אני מקיים זכור, שתהיה שונה בפ"ך. וכתב הראב"ד בפירושו, זכרון עמלק, שתהא שונה בפ"ך הלכות מגילה, עכת"ד. הרי מבואר דבלימוד ההלכות מתקיימת מצות הזכירה'.

במקראי קודש פורים סי' ב הערה 2 הסתפק אם ישנה מעלה לעלות לתורה לפרשת זכור, ומקיים מצווה זו שפיר יותר מבשלוחו, ועל כן נהג הגר"א לעלות לקריאה זו. או שמא, הגר"א עלה לתורה בפרשה זו משום היותו ש"ץ המוציא את הציבור, ועיקר הקפידא הינה לשמוע מפי הש"ץ הקורא לציבור.

חיוב זכירת מעשה עמלק – בזיקה לחיוב מחייתם, או חיוב בפני עצמו: החינוך במצוה תרג כתב בטעם חיוב מצוות זכירת מעשה עמלק: 'שנצטוינו לזכור מה שעשה עמלק לישראל... והעבירו מתוך כך יראתם הגדולה מלב שאר האומות... לתת אל לבנו שכל המיצר לישראל שנאווי לפני השם ברוך הוא... כדי שלא ישכח הדבר, פן תחלש איבתו ותחסר מהלכות באורך הזמנים'. הרי שמטרת הזכירה שלא ישכח מאיתנו מעשה עמלק, ולא תחלש בקרבנו איבתו במשך הדורות, וכן באר המנ"ח שם: 'גם מי עמד בסוד ד' יתברך, אם הטעם מחמת הנקמה, דאפשר גזה"כ שנזכר שנאתו מאיזה טעם ואנחנו אין יודעים. ואפשר אף בביאת משיחנו שיכרת עמלק מכל וכל ולא יהיה זכר להם, מ"מ הזכירה יהיה תמיד מ"ע לזכור ולא לשכוח', וס"ל שחיוב הזכירה הינו חיוב בפנ"ע ואינו מדיני חיוב מחייתם. וכן נראה מדברי הרמב"ם ביד החזקה בהלכות מלכים פ"ה ה"ה: 'וכן מצות עשה לאבד זכר עמלק... ומצות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו, כדי לעורר איבתו... שאסור לשכוח איבתו ושנאתו'. הרי שחיוב הזכרת איבתם עומד כחיוב בפנ"ע ולא שיעוררנו להורגם. וכן נראה לדייק בסמ"ג מ"ע קטז: 'וכשם שמצות עשה למחות את זרעו של עמלק, כך מצות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו בדרך, לעורר איבתו תמיד ועברתו שמרה נצח', ושתי מצוות שונות איכא הכא.

לעומת זאת, בספר המצוות לרמב"ם במ"ע קפט כתב בביאור מצווה זו: 'שצוינו לזכור מה שעשה לנו עמלק מהקדימו להרע לנו, ושנאמר זה בכל עת ועת ונעורר הנפשות במאמרים להלחם בו, ונזרז העם לשנוא אותו, עד שלא תשכח המצוה ולא תחלש שנאתו ותחסר מן הנפשות עם אורך הזמן', והוי כמכשיר להכשרתינו ומזרזנו למחות את שם עמלק. וכן באר הרמב"ן בדברים כה, יז: 'והנכון בעיני שהוא לומר, שלא תשכח מה שעשה לנו עמלק, עד שנמחה את שמו מתחת השמים, ונספר זה לבנינו ולדורותינו, לומר להם כך עשה לנו הרשע, ולכך נצטוינו למחות את שמו'. הוי אומר שסיבת חיוב זכירת מעשה עמלק, הוא חיוב מחייתם, וממילא כל הפטור ממחייתם אף פטור מזכירתם. וכן כתב להדיא החינוך מצוה תרג בגדרי המצווה: 'ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן, בזכרים כי להם לעשות המלחמה ונקמת האויב, לא לנשים'. וכן נראה להבין ברש"י במגילה ב"ב כ"ט. בד"ה 'ומפסיקין': 'כדי שתקרא פרשת זכור בשבת הסמוכה לפורים, לסמוך מחיית עמלק למחיית המן'. וכן הבין המהר"ם שיק במצוה תרה, א, וכן הבין הגרי"פ פרלא שלכן לא הזכירו הבה"ג והיראים את מצות הזכירה כלל, שכן כלולה במצות מחייתן.

יש לבאר בכך את המחלוקת בגדר חיוב נשים במצוות זכירת עמלק. החינוך במצוה תרג פטרן משום שאינן מחוייבות במלחמה. ותמה עליו המנחת חינוך במצוה תכה שבמלחמת מצווה נשים חייבות, וכן סבר החינוך במצוות מחיית שבעת עממין וכתב: 'ונוהגת מצוה זו בזכרים ובנקבות', ומדוע פטרן החינוך מדין זכירת עמלק. ובוודאי נחלקו ביסוד חקירתנו, שלחינוך חיוב הזכירה הינו חיוב מחמת חיוב מחייתם, וכל הפטור ממחייתן פטור מזכירתן, לעומת המנחת חינוך שסבר שהינו חיוב בפני עצמו, ואין לפטור את הנשים ממצווה זו.

המג"א בריש סי' תרפה כתב: 'כששומע בפורים פרשת ויבא עמלק, נמי זוכר מעשה עמלק, ויוצא י"ח', וכן ס"ל לחת"ס אבה"ז ח"א סי' קיט. והמשנ"ב שם ס"ק טז הצריך לכיין בעת שמיעת הקריאה לצאת יד"ח מצוות זכור, למ"ד שמצוות צריכות כוונה. אולם הוסיף המשנ"ב שם שעיקר דינו של המג"א צ"ע, שכן גדר המצווה הינו: 'שלא לשכוח מה שעשה לנו עמלק, ונספר זה לבנינו ולדורותינו לומר להם כך עשה לנו הרשע. ולכך נצטוינו למחות את שמו... וזה לא נזכר בפרשת ויבא עמלק'. וכן הקשה בערוך השולחן בסי' תרפה סק"ה: 'אבל בויבא עמלק לא כתיב מצות זכירה לכלל ישראל ולא מצות מחייה דשם... אבל לא כתיב תמחה שאנחנו מחוייבים לעשות'. ואפשר שבהכי פליגי, שלמשנ"ב ולערוך השולחן ישנה זיקה בין החיובים, וכיון שלא נזכר בפרשת ויבא עמלק ממעשיו ומחייתו, א"א לצאת בפרשה זו יד"ח. אולם למג"א חיוב הזכירה עומד בפנ"ע, וכל שנזכר מעשה עמלק הגם שלא נזכר בפרשה זו מעניין מחייתו, הוי קיום מצוות זכירה, הגם שאין בפרשה זו כדי ללמד על חיוב מחייתם ועל טעמה של המצווה.

האבני נזר סי' תקט באר כי חיוב מחיית עמלק הינו בשל העבר, להנקם מהם, ואילו חיוב הריגת שבעת עממין הוא משום העתיד, שלא ילמדו ממעשיהם. וישנה נפק"מ לכך במלחמות כנגדם, שלהרוג את שבעת העממין מותר בשבת משום שהוי מלאכה שאינה צריכה לגופא, שכן אין לו חפץ בהריגתו, אלא שלא ילמד ממעשיו. ואילו מלחמת עמלק אסורה בשבת משום היותה תכלית מעשיו, ולא נאמר בהו היתר של 'עד רדתה', אפילו בשבת שבת כדף יט.. הרי שחיוב מחיית עמלק עומד בפני עצמו, ושונה מחיוב הזכירה. וכן הבין הבנין ציון החדשות סי' ת, שנועדה מצוות הזכירה לעורר את השנאה לזרע עמלק כחיוב בפני עצמו.

גדרי המצווה

קריאת פרשת זכור בעשרה – מדיני הקריאה, או שתאמר כדבר בקדושה: השו"ע בס"י תרפה סעי' ז כתב כי חיוב קריאת פרשת זכור ופרשת פרה, הינה מדאורייתא: 'לפיכך בני הישובים שאין להם מנין, צריכים לבא למקום שיש מנין בשבתות הללו, כדי לשמוע פרשיות אלו שהם מדאורייתא'. גם אם יש לו ספר תורה בביתו, כדברי המשנ"ב שם ס"ק טז. ולא התבאר האם חיוב זה לקרותה במנין, הוא ככל דבר הנאמר בקדושה, או שמא הוא מהלכות קריאת הפרשה שצריכה להאמר בעשרה. הנה אי נימא שבעי עשרה מדיני קריאתה, אזי חיוב זה הינו מדאורייתא. ואי נימא שהצורך בעשרה הינו בכדי שתקרא הפרשה בקדושה, הרי שחיוב לקרותה בעשרה הינו מדרבנן בלבד.

התרומת הדשן בס"י קח כתב: 'צריך טפי שישמע קריאת פרשת זכור בצבור, ממקרא מגילה. אע"ג דמקרא מגילה עדיפא וכל מצות נידחית מפניה, מ"מ לדעת רוב הפוסקים נקראת היא ביחיד, אבל קריאת פרשת זכור כתב האשירי פ' שלשה שאכלו ס"י כ, דעשה דאורייתא הוא לקרותן בעשרה, ודוחה ל"ת דלעולם בהם תעבודו. להכי שיחרר רבי אליעזר עבדו, כדי להשלימו לעשרה... וא"כ צריך לזוהר יותר שישמע קריאת פרשת זכור בעשרה ממקרא מגילה בזמנה'. הרי שהבין התרוה"ד בדעת הרא"ש, כי שחרר ר' אליעזר את עבדו לצורך קריאת פרשת זכור שנקראת רק בעשרה, והוא עשה מדאורייתא.

אולם בגוף דברי הרא"ש בברכות פ"ז ס"י כ שבידינו, נראה דלא כדבריו. שכן כתב: 'ואפילו הוי מלתא דרבנן, כגון לשמוע קדושה וברכו שלא מצינו לו עיקר מן התורה, אפ"ה דחי עשה דיחיד. דלא מסתבר לי דמיירי בעשרה דאורייתא כגון לקרות פרשת זכור שהוא מן התורה. דמשמע דבכל ענין איירי'. הרי שלא נהירא לו כי שחרר ר' אליעזר עבדו לצורך מצווה מדאורייתא כפרשת זכור, אלא לצורך קדושה וברכו.

ובתשובת בנין ציון החדשות ס"י ח הביא דיש מי שהוכיח כי נשים פטורות מקריאת זכור, שכן לו היו חייבות בה, אף עבד המוקש להן היה מחוייב בה, ומדוע היה צורך לשחרר עבדו לקריאה זו. על כורחך, שהינן פטורות מקריאת פרשת זכור. והשיב לו שם, כי ישנו חיוב לקרוא פרשת זכור בעשרה כעדה קדושה, כמבואר במגילה ב"ד כג:: 'ונקדשתי בתוך בני ישראל – כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה'. ואף שאשה ועבד חייבים בקריאתה, מ"מ אינם כלולים בעדה קדושה, ולכך בעי גברי ישראל. ועל כן שחרר את העבד, שיהא לו עדה לקריאת התורה בעשרה. ולפי"ז י"ל, כי הרא"ש

ס"ל כי לא בעי עשרה אלא לצורך דבר שבקדושה, שיוכלו לקרוא בתורה ולא מדיני קריאת פרשת זכור, שכן גם עבדים מחוייבים בקריאתה. ובשל הדין והצורך בקריאה בדבר שבקדושה בעיני עשרה מישראל, ולמטרה זו שחרר את העבד. אולם התרוה"ד הבין כי מדיני קריאתה בעי עשרה, ומכך ששחרר העבד לקריאה זו, מוכח כי נשים ועבדים פטורים מקריאתה. הרי לן כי ישנו חיוב מהלכות פרשת זכור שתקרא בעשרה. ואפשר לדייק בלשון השו"ע הנ"ל שיש לבא למקום שיש מנין, שיעקר הקפידא הוא על המנין שנצרך לדברים שבקדושה, ולא נאמר כי יש לקרותו בעשרה.

נפק"מ למחלוקת זו יש על פי דברי הר"ן במגילה כדף ג. מדפי הרי"ף שאם ליכא רוב שלא שמעו קריאת המגילה, אין לקרוא את המגילה שלא בזמנה. ובביאור"ל בס"י קמג בד"ה 'בפחות' הביא ספקו של החיי אדם אם קוראים בתורה לפחות מ' שלא שמעו הקריאה. והנה אם דרוש עשרה בקריאת פרשת זכור ככל דבר שבקדושה, אזי אין לקרוא פרשה זו לפחות מכך, שכן אין לומר דבר שבקדושה אלא למחוייבים בדבר. אולם אם מדיני קריאת הפרשה בעי י', כל שיש שם י' ניתן לקרוא, אף אם חלקם שמעו מכבר קריאה זו.

כתב המנחת חינוך במצווה תרג כי מדינא חייב כל יחיד להזכיר בפה, ומדרכבנן הצריכו לקרותה מתוך ספר. הרי לן, כי החיוב לקרותה בעשרה, הינו רק משום הקריאה בספר.

אפשר, שיש לתלות את הצורך בעשרה, בעיקר חיוב קריאת זכור, אי קאי על היחיד או על הציבור. החינוך במצווה תרג כתב שרק גברים חייבים במצווה זו: 'כי להם לעשות המלחמה ונקמת האויב, לא לנשים', הרי שגדרי החיוב בזכירת עמלק כגדרי מצוות מחייבתם. ובגדר מצוות מחייבת עמלק כתב החינוך במצווה תרד: 'וזאת מן המצוות המוטלות על הצבור כולן... ובאמת כי גם על כל יחיד מישראל הזכרים מוטל החיוב להרגם, ולאבדם מן העולם'. ומסתבר שגם חיוב הזכירה קאי גם על היחיד לבדו, והצורך בעשרה אינו מהלכות זכירת מעשה עמלק, אלא מדיני הקריאה הוא. ברם, הרמב"ם בספר המצוות בסוף מצוות עשה כתב: 'הנה תמצא מהם מצות שהם חובה על הציבור, לא לכל איש ואיש, כגון בנין בית הבחירה והקמת מלך והכרתת זרעו של עמלק'. הרי שאין חובה על היחיד להכרית זרעו של עמלק, אלא רק כחלק מציבור, ומסתברא שאף גדר זכירת עמלק נדרש להיות כן, והיחיד מחוייב בו רק כחלק מציבור ולא בפני עצמו, וא"כ בעי עשרה בקריאת הפרשה מדיני מצוות הזכירה.

האם הברכה על קריאת פרשת זכור, הינה חלק מהמצווה: הב"ח בסי' תרפ"ה הביא משמיה דהמהרש"ל כי אין לעלות קטן לקריאת זכור, שכן מחויבים לקרותה מפי בר חיובא. וחלק עליו הב"ח וס"ל, כי הציבור יוצא יד"ח בקריאת הבעל קורא, ואין מניעה להעלות קטן שיודע למי מברכין. ובאר הט"ז שם סק"ב בדבריו: 'דבקטן שאין יודע למי מברכין אין יוצאין ידי הברכה על ידו, ואין יוצאין ידי קריאה בלא ברכה, ע"כ אין להקרות למפטיר לקטן שאינו יודע למי מברכין. אבל ביודע למי מברכין, נראה דשפיר יוצאין'. ומה שאין מעלין קטן, הוא משום שצריך הציבור לצאת יד"ח בברכת העולה, ואם אינו יודע למי מברכין אינו מוציא, אך היודע למי מברכין – מוציא את השומעים יד"ח.

ויש לחקור, האם בהעדר שמיעת הברכות לא יוצא יד"ח קריאת הפרשה, או שמא זו הלכה נפרדת שיש לעולה לברך לפני קיום מצווה, אך אין בכך כדי לעכב את גוף מצוות קריאת הפרשה. ושני אופנים נאמרו בפרמ"ג שם סק"ב. באופן אחד באר, כי חיוב בברכות הוא רק מדרבנן ואינו מעכב את המצווה, ורק מדיני הברכה אין להעלות קטן לקריאה זו. ובאופן השני כתב, עפ"י השגת הרמב"ן שכחת העשין טו כי ברכה הנאמרת מדאורייתא מעכבת את המצווה שעומה, וכיון שהברכה על התורה הינה מהתורה, הרי שהינה מעכבת את הקריאה מדאורייתא (ראה בדבר אברהם ח"א בסי' טז ס"ק טו שנקט כן, שרק ברכות דרבנן אינן מעכבות את המצווה. ובמקראי קודש פורים סי' ג הביא שכן ס"ל לפני ברכות טו.). ודחה זאת, כיון שכבר ברך ברכות התורה בשחרית, אין חובת ברכה זו אלא מדרבנן (ואה"נ, אם גם לא ברכו בשחר ברכות התורה, לא יוצאים יד"ח קריאת זכור).

הקריית ספר בהלכות תפילה פי"ב באר כי לא מנה הרמב"ם את מצוות ברכת ת"ת כמצווה נפרדת, כיון שהיא בכלל מצוות ת"ת. נמצאנו, כי היכא שהחיוב בברכה הינו מדאורייתא, הרי הוא חלק מהמצווה עצמה. וכך יש לבאר בדברי הפרמ"ג, שאף הברכה על קריאת פרשת זכור הינה מדאורייתא, והברכה הינה מגוף המצווה עצמה ומעכבת את המצווה, אלא שכבר יצא יד"ח בברכתו בשחרית.

אלא שעדיין צ"ב, הכיצד לב"ח ולט"ז מוציא קטן שיודע למי מברכין את הציבור, והלא אינו בר חיובא, וכן הקשה הפרמ"ג שם בד"ה יודע. וצ"ל דהט"ז לשיטתו בסי' קמ"א סק"ג כי אם העולה אינו קורא עם הבעל קורא, אינו ברכה לבטלה. ובביאור הלכה שם בד"ה 'לבטלה' הקשה, שאם העולה אינו קורא עימו במה הוא עדיף שמברך, יותר מכל הציבור ששומע את הקריאה ואינו מברך. ובאר, כי 'הש"ן אינו מכוין להוציא רק העולה שקורא בשבילו, וכמו שכתבו התוספות שהתקינו כן כדי שלא לבייש את מי שאינו יודע. ולשאר הציבור אינו רק שמיעה בעלמא, שאינו מכוין הש"ן כלל

להוציאם, ולא שייך בזה שומע כעונה ממש לדידהו'. הרי שישנו חיוב על העולה לצאת יד"ח מדין שומע כעונה, והציבור מחוייב בשמיעה בלבד, ואינו צריך להוציא יד"ח (ובכך תקשה על שכתב במקראי קודש פורים סי' ב-ג כי לט"ז מחוייבין להוציא את הציבור בברכות, בעוד שנראה דס"ל לט"ז, שכלל אין הברכות מוציאות את השומעים פרט לעולה), וכן הורה בשו"ת שבט הלוי ח"י סי' קז: 'דהברכות אינם שייכים לעצם מצות זכירת עמלק'. בניגוד לשיטת השו"ע שהצריך שהעולה יקרא עם הש"ץ, וכך מוציא את כל השומעים מדין שומע כעונה. הרי לן, דס"ל לט"ז שהעולה בלבד יוצא יד"ח בברכתו על התורה. וא"כ תקשה, מדוע היה צריך להעלות קטן שיודע למי מברכין, במה יגרע אם יעלה קטן שאינו יודע למי מברכין, והלא הקורא הוא גברא בר חיובא. על כורחך, כי מצווה הנעשית ללא ברכה חסר בשם המצווה שלה (ראה משנה בתרומות פ"א מ"ו שאילם וערום לא יתרמו לכתחילה, כיון שאינם יכולים לברך). ולכך בעי שתעשה מתוך ברכה בדווקא, אף שאין הציבור צריך לצאת יד"ח בברכה זו. ברם, לשיטת השו"ע בעי כוונה להוציא את הרבים אף על הברכה, ואפשר שהברכה הינה אף חלק מגוף המצווה, וכל הציבור זקוק לשומעה ולצאת בשמיעתה.

בהגהות החת"ס בסי' תרפה מובא שנהג להכריז בטרם קריאת זכור, כי יכוון הציבור לצאת יד"ח גם בברכה. הרי שסבר שהברכה עולה למאזינים, ומעכבת.

קריאת פרשת זכור בשבת: איתא במסכת מגילה ב"ד ד': 'דכולי עלמא מיהא מגילה בשבת לא קרינן. מאי טעמא אמר רבה, הכל חייבין בקריאת מגילה, ואין הכל בקיין במקרא מגילה, גזירה שמא יטלנה בידו וילך אצל בקי ללמוד, ויעבירנה ארבע אמות ברשות הרבים. והיינו טעמא דשופר, והיינו טעמא דלולב'. והכיצד בכל שבת קוראים בתורה ולא חששו שיעביר ספר ברה"ר, וכן מ"ט תיקנו לקרוא פרשת זכור בשבת, ולא חשו לתקלה.

בפירושו פעולת שכיר על מעשה רב אות קעה הובא כי שאלו את הגאון על שיטתו כי יש לקרוא את קהלת ושיר השירים בשבת, מדוע אינו חושש לגזירת דרבא. ותירץ, כי רק על מצווה שהיחיד מחוייב בה, גזרו שילך אצל בקיא לצאת יד"ח, אך קריאת התורה ומגילות אלו הינם חובת הציבור, ובהעדר עשרה אין חיוב על כל יחיד בפנ"ע, ואין לחוש שילך היחיד לבקיא. ויש לדייק כן בדברי רש"י שם בד"ה 'הכל חייבין': 'ומתוך שהוא מחוייב בדבר, הוא בהול לצאת ידי חובה', כלומר שהחיוב האישי גורם לבהלה ולטעות. אך עדיין תקשה, שכן אף כל יחיד מחוייב בקריאת פרשת זכור, ומדוע לא

חששו, כדאשכחן שחששו להוצאה בקריאת המגילה שהינה חובת היחיד, הגם שתקנה להאמר בציבור.

יש לעיין ביסוד תקנת קריאה פרשת זכור בשבת, אם תיקנו לקרוא בשבת בדווקא וזהו זמן מצוותו, או שתיקנו לקרוא בדברי תורה קודם שקוראין בדברי קבלה, ובני עלמא העדיפו לקרוא בשבת שמצויין בבית הכנסת ופנויים ממלאכתם, אך תקנת היום אינה מיסוד התקנה. המג"א בריש סי' תרפה כתב ליישב מנהג העולם שלא היו באים לשמוע פרשת זכור, ובאו רק ביום הפורים לשמוע קריאת היום ומגילה: 'דאטו מי כתיב בתורה שיקראו דוקא בשבת זה, אלא שחכמים תקנו בשבת זו הואיל ושכיחי רבים בבה"כ, וסמוך לפורים כדי לסמוך מעשה עמלק למעשה המן, כמ"ש הלבוש. וא"כ כששומע בפורים פרשת ויבא עמלק, נמי זוכר מעשה עמלק ויוצא י"ח. וכ"ה ברא"ם'. וכיון שיש תשלומין לקריאה זו, שוב אין בהלה ומכשלה שיבוא להוציא ולשאול לבקיא בשבת (ואומנם לפרשת פרה אין תשלומין, ותקנו לקרותה בשבת, אך ראה גר"א בסי' קמו, ב ותרפה, ז שסבר שדין חיוב קריאתה הינו מדרבנן, וא"כ אפשר שהחיוב קאי על הציבור בלבד, ככל קריאת התורה בלא חיוב על כל יחיד. אלא שהמשנ"ב שם ס"ק יג נקט שאין להקל בקריאה זו. ונראה שהשוו לכך דין חיוב אף על כל יחיד, ולפי"ז היה מקום לחוש לבהלה ולאיסור הוצאה. ולכף החיים בסי' תרפה סק"י וס"ק כב ניחא, שבידו להשלים לשבת הבאה).

וליישב הדברים, יש לבאר שאין חוששין שציבור יטעה, אלא יחידים. וכיון שקריאת התורה נעשית מתוך ספר, וכן מחוייב לנהוג בפרשת זכור ופרה, ומחוייב לקרותה בעשרה, אין לחוש שציבור יטעה. וא"כ אף אי נימא כי ישנו חיוב על היחיד בקריאה זו, כיון שמחוייב לקיימה בעשרה, אין חשש לטעות. לאפוקי ממגילה שנקראת בזמנה ביחיד, ובהול לקרותה, ואתי להכשל בהוצאה.

המנחת חינוך במצווה תרג סבר כי מדינא דאורייתא יכולים לקיים מצות זכירה בפה בלבד, ובספר הוא מדרבנן. הרי כיון שיכול לקיים מצוותו בזכירה על פה, אינו בהול כ"כ לקרוא מהספר בדווקא, ולא יבוא למכשול.

חיוב נשים בזכור

חיוב נשים בשמיעת פרשת זכור: החינוך במצווה תרג פטר נשים ממצווה זו: 'ונזהגת מצווה זו בכל מקום ובכל זמן, בזכרים כי להם לעשות המלחמה ונקמת האויב, לא לנשים'. וכן סברי הדברי חיים ח"ב סי' יד והמרחשת ח"א סי' כב סק"ט שנשים פטורות

ממצוות זכירת עמלק, שלילה לאו זמן מלחמה (הבינו שלילה במהותו לאו זמן מלחמה, ולא שבאופן מעשי קשה להלחם בשעות החשיכה), והוי מ"ע שהזמן גרמא. ומשור"ה נקט המרחשת שחייבות בשמיעת המגילה רק משום פרסום הנס, ולא חייבות בו זכירת מעשה עמלק כחייב הגברים. וכ"כ התורת חסד בסי' לו אות ד-ה הבן איש חי בתורה לשמה סי' קפז והתעוררות תשובה ח"א סי' ה. וכן הביא במועדים וזמנים ח"ח עמ' מ סי' קסז משמיה דהחזו"א, וכ"כ בהנהגות החזו"א עמ' ריד שנשים פטורות ממצווה זו.

אולם המנחת חינוך במצווה תכה תמה על דברי החינוך, וכן הבנין ציון החדשות סי' ח כתב בשם ר' נתן אדלר שהנשים חייבות בשמיעת פרשת זכור ובמצוות זכירת מעשה עמלק, והקפיד שגם משרתת ביתו תשמע את המגילה. ובאר בטעמו, שאינה מצות עשה שהזמן גרמא, כיון שאין קפידא באיזו זמן לקרותה כמבואר במג"א בסי' תרפה סק"א, רק שיקרא פעם א' בשנה. ולכן הוי ככל מצוות עשה שאין הזמן גרמא, ונשים חייבות בה. ולדבריו, מצווה זו הינה עשה בפני עצמו, אף שיש בה גם תועלת למחיית עמלק, ועל כן יש לעורר השנאה גם בנשים לתועלת מצות מחייתו. וסבר שאין להוכיח מדברי הרא"ש בברכות פ"ז סי' כ שכתב שר' אליעזר שחרר עבדו לצורך מצוות פרשת זכור, ולמה הוצרך לכך אם נשים חייבות, ועבדים הוקשו להם וחייבים בקריאתה, הרי דנשים פטורות מקריאתה. ודחה זאת, שאפשר שאכן אף העבד חייב בקריאתה, אך אינו יכול להשלים למניין עשרה, וכיון דאין קורין בס"ת בצבור בפחות מעשרה, הוצרך לשחררו. ולדבריו, נשים חייבות במצוות זכירת עמלק, אך אינן יכולות להשלים למניין לקריאת הפרשה. וכן סבר המהרש"ם בדעת תורה בסי' תרפה, וכ"כ החת"ס בדרשותיו ח"ג עמ' צב שנשים חייבות מדאורייתא בפרשת זכור. ובמועדים וזמנים ח"ח עמ' מ סי' קסז הביא שהמהרי"ל דיסקין בקונטרס אחרון בסי' קב סבר שנשים חייבות בזכירת עמלק ובשמיעת פרשת זכור, ודי שתשמע פרשת 'ויבוא עמלק' שם סי' קא.

וביסוד מחלוקתם עומדת השאלה אם מצווה זו של זכירת עמלק הינה חיוב מחמת חיוב מחייתם, וכל הפטור ממחייתן פטור מזכירתן, או שהינה חיוב בפני עצמו, ואין לפטור את הנשים ממצווה זו.

אולם במקראי קודש פורים בסי' ה הביא לחדש שחיובן של הנשים בשמיעת פרשת זכור, תלי בשאלת חיובן בקריאת התורה. כיון שחיוב זכירת עמלק הינו מ"ע שאין הזמן גרמא, חייבות בה, ואם חייבות בקריאת התורה הרי שחייבות אף בפרשת זכור מדינא דאורייתא, ואם פטורות מחיוב קריאת התורה, אזי חיובן במצוות זכור מהספר הינו רק מדרבנן.